

Μακεδονικά

Τόμ. 27, Αρ. 1 (1989)

Η ιστορία της Ζούζουλης Καστοριάς

Χρήστος Ηρ. Αντωνίου

doi: [10.12681/makedonika.96](https://doi.org/10.12681/makedonika.96)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αντωνίου Χ. Η. (1989). Η ιστορία της Ζούζουλης Καστοριάς. *Μακεδονικά*, 27(1), 144–155.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.96>

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΖΟΥΖΟΥΛΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Η Ζούζουλη είναι χτισμένη σ' ένα υψόμετρο περίπου 1.100 μέτρων ανατολικά του Σμόλικα. Οι κάτοικοι του χωριού κατά το 1961 ανέρχονταν γύρω στους 650. Διοικητικά ανήκει στο νομό Καστοριάς, ενώ εκκλησιαστικά υπάγεται στη Μητρόπολη Σισανίου και Σιατίστης.

Ακριβή στοιχεία της Ζούζουλης κατά τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας δεν έχουμε. Έχοντας όμως υπόψη μας τη γενική ιστορία της ηπειρωτικής Ελλάδας με την απόβαση των Τούρκων στη Θράκη, μπορούμε να την τοποθετήσουμε μέσα σε γενικά πλαίσια.

α. Από την ίδρυση του χωριού μέχρι το 1900

Με την αποβίβαση των Οθωμανών Τούρκων στη Θράκη, μ' επικεφαλής τον Σουλεϊμάν, γιο του Ορχάν, και με την κατάληψη της Τζύμπης (1353) και της Καλλίπολης (1354), αρχίζει σε γρήγορο ρυθμό η κατάρρευση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Καθώς οι ανεξάρτητοι διοικητές των κάστρων και των πόλεων της Θράκης δεν συντόνιζαν τις ενέργειές τους εναντίον των Τούρκων, ούτε και συνεργάζονταν με την Κωνσταντινούπολη, διευκόλυναν την εξάπλωσή τους¹.

Με την κατάληψη της Αδριανούπολης (1361) από τον Μουράτ Α' αυξάνονται οι επιδρομές, οι λεηλασίες και οι κατακτήσεις των Τούρκων στη Θράκη, στη Βουλγαρία και στις άλλες χώρες του Αίμου.

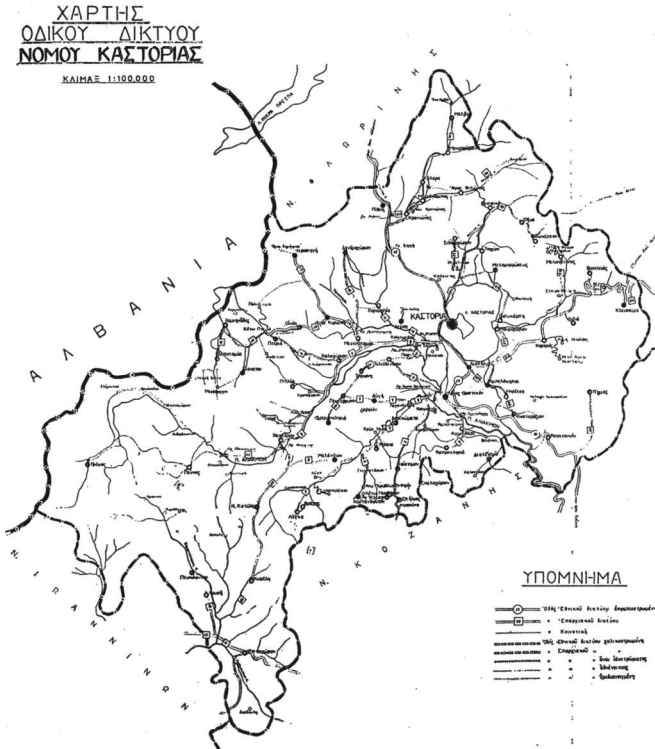
Με την ήττα των Σέρβων στο Τζερνομεάνον (Girmen) κοντά στον Έβρο (1371), η Σερβία, η Βουλγαρία και το Βυζάντιο υποτάσσονται οριστικά στο οθωμανικό κράτος και αναγκάζονται να παίρνουν μέρος σ' όλες τις εκστρατείες του.

Οι Τούρκοι του Εβρενός μπέη και του Χαϊρεδίν καταλαμβάνουν την Κομοτινή, τις Σέρρες (1383), τη Βέροια (1385-1386), το Μοναστήρι (1382-1383), τη Χριστούπολη (Καβάλα) (1387), κάνουν φόρου υποτελή τη Θεσσαλονίκη (1387), κυριεύουν το Κίτρος (1389), υποτάσσουν τη Θεσσαλία (1383), μπαίνουν στην Ήπειρο (1385), στην Αιτωλία-Ακαρνανία και στην Πελοπόννησο (1387, 1388, 1395).

---

1. Α. π. Βακαλόπουλου, Ιστορία της Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 24 κ.ε.

Στις επεκτατικές τους επιδρομές οι Τούρκοι έσπερναν την καταστροφή και την ερήμωση και συγχρόνως προκαλούσαν φοβερή μείωση των ελληνικών πληθυσμών. Με τη μείωση των πληθυσμών επήλθε και η οικονομική πτώση των αστικών πόλεων-κέντρων και της υπαίθρου, που είχε

σαν αιτία την κάμψη του εμπορίου στην Ανατολή. Οι Τούρκοι αρχηγοί χάριζαν στους στρατιωτικούς τους αρχηγούς ή στους ήρωές τους μεγάλα κομμάτια γης που ανήκαν μέχρι τώρα στους χριστιανούς.

Οι Τούρκοι άρχισαν να εγκαθίστανται στη Θράκη κατά τα μέσα του

14ου αι. επί Ορχάν, ενώ στη Μακεδονία και στη Θεσσαλία κατά τα τέλη του ίδιου αιώνα, επί Μουράτ Α' (1389-1402). Τη βίαιη εγκατάσταση αυτών των τουρκικών πολεμικών ομάδων στις βόρειες ελληνικές περιοχές, κατά τα τέλη του 14ου αι., ακολούθησε μια άλλη ειρηνική κατά οικογένειες ή μικρές ομάδες. Εκατό χρόνια μετά τον εποικισμό των Τούρκων στα ελληνικά μέρη, ο αριθμός των Γιουρούκων Τούρκων, σύμφωνα με την απογραφή των αρχών του 16ου αι., ανέρχεται σε 4.574 στρατιωτικά οργανωμένες οικογένειες.

Σύμφωνα με την άποψη του Βουέ, οι Γιουρούκοι ή Κονιάροι (από το Ικόνιο) εγκαταστάθηκαν στις περιοχές Κοζάνης, Σαρή Γκιόλ και Καϊλ-λαρίων (Πτολεμαΐδας) γύρω στα 1390. Αυτοί οι Γιουρούκοι πιθανό να ήταν απόγονοι του πολεμάρχου Yigit μπέη, πατέρα του Τουραχάν μπέη της Θεσσαλίας, και να είχαν μεταφερθεί κι αυτοί από τον Σαρουχάν. Στα τέλη του 17ου αι., όταν τους επισκέφθηκε ο Εβλιά Τσελεμπή, είχαν ακόμα τα ίδια παλιά στρατιωτικά τους καθήκοντα: υπηρετούσαν σαν έφεδροι και έπαιρναν μέρος στις εκστρατείες¹.

Αυτές οι επιδρομές των Τούρκων και η εγκατάστασή τους στις βόρειες περιοχές της Ελλάδας είχαν ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της πατρικής γης από τους Έλληνες και την αναζήτηση νέων περιοχών προς εγκατάσταση.

Ο συνδυασμός των ιστορικών αυτών δεδομένων με τις πληροφορίες των χωριανών Χρίστου Νικολαΐδη, Θωμά Παύλου και Θωμά Χρ. Ευαγγέλου, ότι οι πρώτοι κάτοικοι της Ζούζουλης ήταν φυγάδες προερχόμενοι από την περιοχή των Καϊλαρίων (Πτολεμαΐδας), μπορεί να οδηγήσει στην πιθανή υπόθεση πως η ίδρυση της Ζούζουλης έγινε γύρω στα 1390. Οι πρώτοι αυτοί κάτοικοι φαίνεται πως εγκαταστάθηκαν σε τρεις συνοικισμούς. Ο κεντρικός κι ο πιο μεγάλος βρισκόταν στο μέρος, όπου είναι χτισμένα τα σπίτια του σημερινού χωριού. Με βάση την προφορική παράδοση, ο συνοικισμός περιβαλλόταν από τείχος, που είχε δυο πύλες. Η μια βρισκόταν ανάμεσα στα σπίτια των Μ. Γεωργοπούλου και Α. και Ι. Αντωνίου και η άλλη στη θέση του νερόμυλου του Ρίζου Μέλλιου. Ο δεύτερος συνοικισμός, ο Μαχαλάς, που βρισκόταν στα Ν.Α. του κεντρικού, αποτελούσε ξεχωριστή ενορία με προστάτη την Αγία Παρασκευή και ήταν ο πιο μικρός από του τρεις. Ο τρίτος συνοικισμός βρισκόταν ακριβώς στα Δ. του κεντρικού και στο σημείο αυτό, που φέρει την ονομασία «Γκιζερές». Αποτελούσε ξεχωριστή ενορία, με προστάτη την Παυαγία.

1. Στο ίδιο, σ. 51 κ.ε.

Όπως φαίνεται, οι κάτοικοι ζούσαν ήρεμα ως τα 1611. Εκείνη την περίοδο ξέσπασε η δεύτερη εξέγερση του μητροπολίτη Λαρίσης-Τρίκκης Διονυσίου του Σκυλοσόφου. Ήταν αρχές Σεπτεμβρίου του 1611. Χίλιοι περίπου άνδρες (γεωργοί-βοσκοί), οπλισμένοι με ακόντια, τόξα, ρόπαλα και γεωργικά εργαλεία (σαράντα μόνο διέθεταν όπλα) όρμησαν με αρχηγό τους τον Διονύσιο εναντίον των χωριών των Τούρκων Ζαραβούσας και Τουρκογρανίτσας και έσφαξαν τους κατοίκους των. Τη νύχτα της 10ης Σεπτεμβρίου μπήκαν στα Γιάννενα και, αφού πυρπόλησαν το διοικητήριο του Οσμάν πασά, σκότωσαν και αρκετούς ανθρώπους του. Ο πασάς διέφυγε και την άλλη μέρα διέλυσε εύκολα τους επαναστάτες. Το Διονύσιο—Σκυλόσοφο—τον έγδαρε ζωντανό και το δέρμα του το έστειλε στον σουλτάνο. Μετά από τα γεγονότα αυτά, ο Οσμάν στράφηκε εναντίον των χωρικών της Θεσπρωτίας και ολόκληρης της Ηπείρου, προκειμένου να τους τιμωρήσει για τη συμμετοχή τους στην επανάσταση. Τότε πολλοί από αυτούς σκοτώθηκαν, πολλοί σκλαβώθηκαν, άλλοι αλλαξοπίστησαν και οι περισσότεροι από όσους επέζησαν σκορπίστηκαν στα βουνά¹.

Η Ζούζουλη, σύμφωνα με τις πληροφορίες του ιερέα του χωριού Θ. Ευαγγέλου δεν ξέφυγε από την εκδικητική ορμή του Οσμάν πασά. Οι κάτοικοί της τιμωρήθηκαν σκληρά για τη συμμετοχή τους στον επαναστατικό στρατό του Διονυσίου. Την ίδια εποχή φαίνεται πως καταστράφηκαν και οι δυο συνοικισμοί, του «Γκιζερέ» και του «Μαχαλά». Σήμερα στα μέρη αυτά διασώθηκαν μόνο ελάχιστα χαλάσματα.

Όμως και οι κάτοικοι που επέζησαν στη Ζούζουλη από αυτήν την τουρκική επιδρομή φαίνεται πως εξαφανίστηκαν τελείως σε μια άλλη χρονική περίοδο. Για τις αιτίες αυτής της ερήμωσης μπορούν να προβληθούν δύο υποθέσεις:

α. Η πανούκλα μάλιστα κυριολεκτικά την Ελλάδα κατά καιρούς τον 18ο αι. Η ερήμωση απλώνεται σε ολόκληρη την τουρκική αυτοκρατορία, αφού η επικοινωνία ήταν ελεύθερη. Το 1716 αποδεκάτισε τη Χίο, τη Μυτιλήνη, τη Σάμο, στα 1736 τα Γιάννενα, το 1754 τις Σέρρες, το 1760 την Κρήτη και την Αθήνα, το 1765 τη Μακεδονία και τη Λευκάδα, το 1781-1784 το Μοριά, το 1793 τη Θράκη και την Κρήτη². Έτσι, η πανούκλα θα μπορούσε να ήταν η αιτία της ερήμωσης του πληθυσμού της Ζούζουλης.

1. Στέφ. Παπαδόπουλου, Επαναστατικές ζυμώσεις και ανταρσίες των Ελλήνων κατά τα τέλη του 16ου και τις αρχές του 17ου αι., «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τόμ. Γ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1974, σ. 328.

2. Κ. Σιμόπουλου, Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα, 1700-1800, τόμ. Β', Αθήνα 1976, σ. 134.

β. Τον Ιανουάριο του 1770 έφτασε στη Μεσόγειο ο ρωσικός στόλος. Όταν προσέγγισε στα πελοποννησιακά παράλια, οι Τούρκοι φοβήθηκαν μήπως τους επιτεθεί και αποφάσισαν να φρουρήσουν τις διάφορες πόλεις. Αυτή βέβαια η απόφαση επιβάρυνε άμεσα, κυρίως οικονομικά, τους χριστιανούς Έλληνες. Τον Ιούνιο επιστρατεύονται οι πολεμικοί Γιουρούκοι της Μακεδονίας και στέλνονται σαν φρουροί στα κάστρα της Πελοποννήσου¹.

Κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-1774), ο Αλβανός Καρά Μεχμέτ Μετζικλιάς πασάς της Σκόδρας, επωφελούμενος από την αναστάτωση, αποκτά μεγάλη δύναμη στην Αλβανία, Δ. Μακεδονία, Σερβία και καταπιέζει τους πληθυσμούς των περιοχών αυτών και συμπράττοντας με τους γείτονες πασάδες της Ηπείρου και της Μακεδονίας σηκώνει τη σημαία της ανταρσίας κατά της Πύλης (1793)². Τα αλβανικά στρατιωτικά σώματα και οι ληστρικές ομάδες βρίσκονται σε συνεχή δράση. Οι πιο πλούσιες πόλεις και κωμοπόλεις της Β.Α. Ελλάδας κινούν σαν πιο εύκολα την απληστία των Τουρκαλβανών.

Εξαιτίας όλων αυτών, οι κοινοτικοί άρχοντες ζητούσαν προστασία από άλλους ισχυρούς μπέηδες, πληρώνοντας σ' αυτούς ένα ορισμένο χρηματικό ποσό, το οποίο συνήθως δεν ήταν σε θέση να εξοφλήσουν. Αυτό φυσικά είχε πολύ άσχημα επακόλουθα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, οι κάτοικοι βρίσκονταν στην ανάγκη να συγκεντρώνουν το χρέος πουλώντας κοινοτικά ή ιδιωτικά κτήματα. Όταν όμως ούτε κι αυτό ήταν δυνατό, αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους. Η απειλή των μπέηδων αυτών ήταν συχνά αιτία να διαλύονται ολόκληροι οικισμοί. Η ίδια αυτή απειλή μπορεί εξίσου πιθανά να θεωρηθεί ως αιτία ερήμωσης και της Ζούζουλης.

Ο κάτοχος του τσιφλικιού της Ζούζουλης φρόντισε για τον επαναποικισμό του ερημωμένου χωριού. Ήταν λογικό να βρει ανθρώπους για να καλλιεργούν το τσιφλίκι του. Έτσι προσκάλεσε επτά οικογένειες από κοντινές περιοχές, οι οποίες και εγκαταστάθηκαν οριστικά στη Ζούζουλη. Από τότε μέχρι σήμερα έζησαν στη Ζούζουλη κοντά στις επτά γενεές. Αν θεωρηθεί ως όριο ηλικίας κάθε γενεάς ο αριθμός τριάντα, τότε οι άνθρωποι αυτοί κατοικούν στη Ζούζουλη γύρω στα 195 χρόνια. Αν τα χρόνια αυτά αφαιρεθούν από τη σημερινή χρονιά 1988, τότε προκύπτει

1. Ν. Σβορώνου, Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας. (Μετ. Αικατ. Ασδραχά). «Θεμέλιο», Αθήνα 1986*, σ. 59.

2. Σπ. Αρβαντινίου, Ιστορία Αλή Πασά, Αθήνα 1895, σ. 88.

το 1793, χρονολογία, κατά την οποία πρέπει να πραγματοποιήθηκε η εγκατάσταση των επτά εκείνων οικογενειών στη Ζούζουλη.

Από το Δεβόλι της Κορυτσάς εγκαταστάθηκαν στη Ζούζουλη τρεις οικογένειες: του Πέτρου Πέτκου, του Γεωργίου Τζιότκα και του Τάση Τσιώμη. Από την οικογένεια του Π. Πέτκου προήλθαν οι εξής οικογένειες: Παύλου, Παπαδήμου, Παπαβασιλείου, Δημητρίου, Παπαθωμά, Δημητριάδη, Ευαγγέλου, Παπαδημητρίου, Ράπτη και Δημάση. Από την οικογένεια του Γ. Τζιότκα προήλθαν οι οικογένειες: Γεωργοπούλου, Δημητροπούλου, Γεωργίου και Κάλφα. Από την οικογένεια του Τάση Τσιώμη προήλθαν οι οικογένειες: Τασιτσιώμη, Νικολαΐδη, Αντωνίου, Σωτηρίου, Μέλλιου, Ζιούση και Αδάμου.

Την ίδια περίοδο εγκαθίστανται στη Ζούζουλη και άλλες τέσσερις οικογένειες. Οι δύο από αυτές, του Λάζαρου Λάζου και του Δημητρίου Τζήμα, ήλθαν από το χωριό Χριστός των Χασίων. Από την οικογένεια του Λ. Λάζου προήλθαν οι οικογένειες: Λάζου, Τσιλιάζου και Ντινολάζου. Από την οικογένεια του Δ. Τζήμα προήλθαν οι οικογένειες: Ζήσου, Δαλαμπήρα, Γεωργιάδη, Κώτινα και Κώττα. Η τρίτη οικογένεια, του Ν. Κωστάρα, ήλθε από το Μεσολούρι των Γρεβενών, ενώ η τελευταία, του Ν. Κωνσταντίνου από την Κοτύλη Καστοριάς. Από την οικογένεια του Ν. Κωστάρα προήλθαν οι οικογένειες, που φέρουν το επίθετο Κωστάρα, ενώ από την οικογένεια του Ν. Κωνσταντίνου οι οικογένειες Κωνσταντίνου, Κωστοπούλου και Ευαγγέλου.

Σχετικά με τον μπέη που οργάνωσε τον επανεποικισμό της Ζούζουλης, η προφορική παράδοση διέσωσε το όνομα Νταούτ μπέης. Σύμφωνα με γραπτά στοιχεία, αυτός ο μπέης πιθανότατα να είναι ο Ζουλιφικάρ-βης Δαούτ βέης¹.

Τη γραπτή μαρτυρία ότι η Ζούζουλη υφίσταται σαν χωριό το 1797, δίνει ο κώδικας Σιατίστης, καθώς αναφέρει ότι η Ζούζουλη υπάγεται στη μητρόπολη Σισανίου και Σιατίστης². Η ίδια μαρτυρία από μόνη της βεβαιώνει ότι το χωριό έχει χτιστεί πολύ πιο πριν από το 1797, αφού τη χρονιά αυτή αποτελεί ενορία μητροπόλεως. Το γεγονός δε ότι οι εικόνες του Χριστού και της Παναγίας, της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου, είναι παλιότερες τεχνοτροπίας από τις υπόλοιπες του τέμπλου, που έχουν ιστορηθεί το 1807, ενισχύει την παραπάνω άποψη.

Στα χρόνια της κυριαρχίας του Αλή πασά η Ζούζουλη δεν περιήλθε

1. Π. Τσαμίση, Η Καστορία και τα μνημεία της, Αθήνα 1949, σ. 47.

2. Μιχαήλ Α. Καλινδέρη, Ο κώδικς της Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης (1686-), Θεσσαλονίκη 1974, σ. 124.

στα τσιφλίκια του¹.

Στο χωριό ζούσαν οι εκπρόσωποι του μπέη για να εισπράτουν τους φόρους. Αυτοί κατοικούσαν στη συνοικία της «Κούλιας», που είναι και το ψηλότερο σημείο του χωριού. Επειδή δε η Ζουζουλη είναι πέρασμα βοσκών που πηγαινοέρχονται ανάμεσα στο θεσσαλικό κάμπο και στα χωριά Φούρκα και Σαμαρίνα, οι Τούρκοι εκπρόσωποι διατηρούσαν και χάνι στο σημείο όπου βρίσκεται ο μύλος του Ρίζου Μέλλιου. Οι τελευταίοι αυτοί εκπρόσωποι του μπέη ονομάζονταν Νεφρούς Εμίν και Φαίμ².

β. Από το 1900 μέχρι το 1963

Οι Ζουζουλιώτες πήραν μέρος σ' όλους τους αγώνες της Ελλάδας για την ελευθερία της. Συμμετέχουν στον Μακεδονικό αγώνα του 1904-1912. Την περίοδο αυτή σκοτώνεται ο Γεώργιος Κάλφας.

Ανάμεσα στους χαμένους στρατιώτες της Ελλάδας κατά το Μικρασιατικό πόλεμο (1920-1922) συγκαταλέγονται και οι Ζουζουλιώτες: Δ. Δημάσης, Ζαχαρίας Β. Παπαθωμάς, Κωνσταντίνος Α. Ζιούσκας, Γεώργιος Στ. Γεράσις, Ευθύμιος Χρ. Ράπτης, Χρίστος Σ. Αντωνίου.

Η Ζουζουλη, χτισμένη στις πλαγιές της οροσειράς της Πίνδου, στα Ν.Α. του Σμόλικα, ήταν από τα πρώτα ελληνικά μέρη που δέχτηκαν την επίθεση των Αλπινιστών της Ιταλίας κατά το 1940. Την πρώτη μέρα κιάλας του πολέμου οι μάχες διεξήχθησαν στα γύρω υψώματά της. Οι άνδρες του χωριού, που δεν πολεμούσαν, συνέβαλαν στην επιτυχή διεξαγωγή του πολέμου με το να κατατοπίζουν τους Έλληνες διοικητές σχετικά με τις τοποθεσίες και με το να οδηγούν τα αποσπάσματά τους στα απόκρημνα και χιονισμένα βουνά.

Όμως και οι γυναίκες του χωριού πολέμησαν τότε. Λόγω έλλειψης μεταγωγικών, ανέλαβαν αυτές να μεταφέρουν στις πλάτες τους τα πολεμοφόδια και το ψωμί στους Έλληνες στρατιώτες, που πολεμούσαν στα γύρω υψώματα Βρίζες, Κοπάτσι, Σταυρός και Λευκάδια.

Το «απόσπασμα Πίνδου», αφού δέχτηκε την επίθεση ολόκληρης της ιταλικής μεραρχίας «Τζούλια», διεξήγαγε για 48 ώρες υπεράνθρωπο αγώνα. Τη νύχτα της 29ης Οκτωβρίου η κατάσταση ήταν πολύ συγκεχυμένη. Εκτός από τις περιοχές «Άγιος Ζαχαρίας» και τα υψώματα «Σκάλω» και «Κιάφα», όλα τα άλλα μέρη είχαν περιέλθει στην κατοχή των Ιταλών.

1. Σ.π. Αρ. Βαντινού, ό.π., 601 κ.ε. Εδώ παρατίθεται ένας κατάλογος με τα τσιφλίκια του Αλή Πασά.

2. Τα ονόματα αυτά θυμάται ο Αθ. Παπαθωμάς, γεννημένος το 1903.

Το πρωί της 1ης Νοεμβρίου η 1η Μεραρχία αναφέρει στο Σώμα Στρατού την απόφασή της να επιτεθεί, από την 7.30' π.μ., κατά των Ιταλών.

Από το απόσπασμα του Ν. Συγκροτήματος, ο 1/4 Λόχος κατευθύνεται προς το ύψωμα 1031, ο 2/4 Λόχος φτάνει μέχρι το ύψωμα «Τσούκω». Το ύψωμα αυτό, που κατείχαν οι Ιταλοί με ισχυρές δυνάμεις, κατορθώνει να καταλάβει ο 2/4 Λόχος. Πριν όμως σταθεροποιηθεί, ανατρέπεται από ισχυρή αντεπίθεση των Ιταλών. Κατά την τελευταία προσπάθεια ανακατάληψης του υψώματος, ο Δωδεκανήσιος διοικητής του Λόχου, υπολοχαγός Αλέξανδρος Διάκος, δέχεται ριπή πολυβόλου και πέφτει νεκρός. Είναι ο πρώτος Έλληνας αξιωματικός που σκοτώνεται κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940. Στην ίδια μάχη, εκτός από τον υπολοχαγό Διάκο, σκοτώθηκαν ο ανθυπολοχαγός Δ. Δάσκας και τέσσερις στρατιώτες¹.

Με γραπτή εντολή του διοικητή του Ν. Συγκροτήματος, Συνταγματάρχη Κωνσταντίνου Δαβάκη, προς την Κοινότητα Ζούζουλης, οι νεκροί μεταφέρονται στο χωριό για να ενταφιαστούν εκεί. Τη μεταφορά των νεκρών είχαν αναλάβει οι Χρίστος Νικολαΐδης, Γεώργιος Τσιτσιωίμης, Δημήτριος Γεωργόπουλος, Βασίλειος Παπαβασιλείου και ο ιερέας Θωμάς Χρ. Ευαγγέλου. Τα οστά του Αλέξανδρου Διάκου παρέμειναν στο νεκροταφείο του χωριού ως το 1959, οπότε μεταφέρθηκαν από την αδερφή του στη Ρόδο. Το 1965 εγκαινιάστηκε, από ανωτάτους αξιωματικούς, στο μέρος της ταφής του Αλέξανδρου Διάκου, κενοτάφιο.

Η 23η Απριλίου του 1941 βρίσκει τους Έλληνες να έχουν συνθηκολογήσει, την άνευ όρων παράδοσή τους, με τους Ιταλούς και τους Γερμανούς. Φραγμός για κυριολεκτική λεηλασία των ελληνικών χωριών από τους κατακτητές δεν υπάρχει κανένας.

Κατά την πρώτη αυτή περίοδο του πολέμου άγνωστοι καταγγέλλουν στους Ιταλούς πως οι Ζουζουλιώτες κρατούν όπλα και πως σε συνεννόηση με κατοίκους της γειτονικής Σαμαρίνας ετοιμάζουν ανταρτικές επιθέσεις εναντίον τους. Στα μέσα κιόλας του Μάη του 1941 οι Ιταλοί διενεργούν κατ' επανάληψη συλλήψεις Ζουζουλιωτών. Συλλαμβάνονται οι Ρίζος Μέλλιος, Σωτήριος Ι. Γεωργόπουλος, Ανδρέας Αδάμου, Νικόλαος Κωστάρας, Ευθύμιος Β. Παπαθωμάς, Θεόδωρος Κωστάρας, Γρηγόριος Ευαγγέλου, Θωμάς Χρ. Ευαγγέλου, Κωνσταντίνος Σπ. Μέλλιος, Θωμάς Γεωργιάδης, Ιωάννης Σ. Αντωνίου, Γεώργιος Κωστάρας, Δημήτριος Δημητρίου, Αλέξανδρος Λάζου, Θωμάς Παπαθωμάς, Ζήσης Λάζου, Νίκος Χαλκιάς, ο δάσκαλος του χωριού Χαράλαμπος Λαβίδας². Όλοι αυτοί

1. Γ.Ε.Σ., Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος 1940-1941, Αθήνα 1960, σ. 144 κ.ε.

2. Δ. Μ α γ κ ρ ι ώ τ η, Θυσίες της Ελλάδος και εγκλήματα κατοχής 1941-1944,

κρατούνται στις φυλακές της Κόνιτσας, των Ιωαννίνων και του Μεσολογγίου. Από εκεί μεταφέρονται στο Αγρίνιο, όπου και παραπέμπονται στο στρατοδικείο. Ο θάνατός τους αποσοβήθηκε χάρη στις ενέργειες του μητροπολίτη Ιωαννίνων.

Το στρατοδικείο των Ιταλών καταδίκασε τους Ζουζουλιώτες σε πέντε χρόνια φυλάκιση με αναστολή, εκτός από τους Αλέξανδρο Λάζου, Δημήτριο Δημητρίου, Ζήση Λάζου, Θωμά Παπαθωμά, τους οποίους καταδίκασε σε πέντε χρόνια φυλάκιση χωρίς αναστολή. Τον Κωνσταντίνο Σπ. Μέλλιο τον καταδίκασε σε είκοσι τέσσερα χρόνια φυλακή χωρίς αναστολή. Μετά τη δίκη ο Κωνσταντίνος Σπ. Μέλλιος μεταφέρθηκε στην Ιταλία, όπου πρέπει να πέθανε στις φυλακές. Οι τέσσερις άλλοι Ζουζουλιώτες, που καταδικάστηκαν σε πενταετή φυλάκιση χωρίς αναστολή, έμειναν στις φυλακές του Μεσολογγίου για ένα χρόνο και έναν ακόμα χρόνο στις φυλακές της Καστοριάς, από όπου απελευθερώθηκαν από τους Γερμανούς στα μέσα του Οκτωβρίου του 1943.

Την 27η Απριλίου του 1941 ο στρατός του Χίτλερ μπήκε στην Αθήνα. Οι κατακτητές Γερμανοί, Ιταλοί και Βούλγαροι (στα περισσότερα μέρη της Μακεδονίας και Θράκης) από τη στιγμή που μπήκαν στην Ελλάδα έδειξαν πρωτοφανή σκληρότητα απέναντι στον ελληνικό λαό. Με την πείνα, τις συλλήψεις και τα βασανιστήρια, καθώς και με τους ομαδικούς φόνους, προσπάθησαν να εξαθλιώσουν τον ελληνικό πληθυσμό, κάμποντας το ηθικό του και πετυχαίνοντας την πλήρη υποταγή του.

Το 1944 οι συμμαχικές δυνάμεις είχαν καταλάβει σχεδόν ολόκληρη την Ιταλία. Την ίδια χρονιά οι Σοβιετικοί είχαν απωθήσει τους Γερμανούς μέχρι την Πολωνία. Τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου αρχίζει η απόβαση των συμμαχικών δυνάμεων στη Νορμανδία κάτω από τη διοίκηση των στρατηγών Αϊζενχάουερ και Μοντγκόμερυ.

Κατά την ίδια χρονιά οι Γερμανοί αρχίζουν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη Βόρειο Ελλάδα εναντίον των Ελλήνων ανταρτών και των συμμαχικών δυνάμεων. Τη 16η Ιουνίου ο γερμανικός λόχος, που είχε κάψει το γειτονικό Επταχώρι, κατευθύνθηκε προς τη Ζούζουλη. Το χωριό άδειασε και οι κάτοικοι κρύφτηκαν στα κοντινά δάση. Στο Πανωκλήσι, στο Σιάδ' τ' Ντινολάζ', στον Κακαβά και στο Λόμ' τ' Γκρίβα. Όντως οι Γερμανοί πέρασαν μέσα από το χωριό και μη βρίσκοντας εκεί κανέναν κατευθύνθηκαν προς τα Καλύβια του Ντέτσιου. Καθώς όμως περνούσαν έξω από το Πανωκλήσι, Ζουζουλιώτες τους έβαλαν με τα όπλα τους.

Αθήναι χ.χ., σ. 179 και 180, καθώς και Ε. Α β έ ρ ω φ - Τ ο σ ί τ σ α, Ε., Η πολιτική πλευρά του κουτσοβλαχικού ζητήματος, Τρίκαλα 1987, σ. 96-102 και 103-106.

Οι Γερμανοί τότε γύρισαν πίσω και αφού χωρίστηκαν σε ομάδες άρχισαν να ψάχνουν για τους κρυμμένους κατοίκους του χωριού. Τότε συνέλαβαν έξι άτομα και έκαψαν επτά σπίτια. Τα άτομα αυτά ήταν οι Ανδρέας Αδάμου, Ευθύμιος Αδάμου, Χρίστος Ντινολάζος, Μιλτιάδης Μέλλιος, Ευάγγελος Ευαγγέλου και Θωμάς Χρ. Ευαγγέλου.

Όλοι αυτοί μεταφέρθηκαν και φυλακίστηκαν στο στρατόπεδο του Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη. Εκτός από τον ιερέα Θωμά Χρ. Ευαγγέλου, όλοι οι άλλοι Ζουζουλιώτες αφέθηκαν ελεύθεροι να γυρίσουν στα σπίτια τους. Ο ιερέας μεταφέρθηκε, μαζί με άλλους Έλληνες αιχμαλώτους, στη Γερμανία, όπου και κρατήθηκε στις φυλακές του Ντόρτμουντ, του Μίνστερ, του Ντίσελντορφ και απελευθερώθηκε από τις φυλακές του Έσσεν τον Απρίλιο του 1945, με την τελειωτική ήττα των Γερμανών. Στην Ελλάδα επέστρεψε την 20ή Σεπτεμβρίου του 1945.

Κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου οι Ζουζουλιώτες μεταφέρθηκαν και έζησαν στον Πεντάλοφο Κοζάνης από τη νύχτα της 18ης Μαρτίου του 1948 ως και το Σεπτέμβριο του 1949. Η επιχείρηση της μεταφοράς πραγματοποιήθηκε με την αρχηγία του ταγματάρχη του 507 Τ.Π. Μαραγκού και του λοχαγού Κωστάκη. Στην ίδια επιχείρηση πήραν μέρος πενήντα στρατιώτες του ίδιου τάγματος, πενήντα Ζουζουλιώτες, δέκα άνδρες από το χωριό Αυγερινός, ένας άνδρας από τον Πεντάλοφο και ένας από το Επταχώρι.

γ. Από το 1963 μέχρι το 1981

Οι Ζουζουλιώτες έζησαν ήσυχα ως τις αρχές του 1963. Τότε συνέβηκε μια ισχυρή κατολίσθηση του εδάφους, που προκάλεσε πανικό και αβεβαιότητα σ' όλους.

Σε εκτέλεση της υπ. αριθ. 1721/13.6.1963 εντολής του Ι.Γ.Ε.Υ., ο γεωλόγος Γ. Παναγιωτίδης υποβάλλει έκθεση, σύμφωνα με την οποία κρίνεται ακατάλληλη η περαιτέρω κατοίκηση στο χώρο αυτό, λόγω κατολίσθησης του εδάφους. Την 27.11.63 και με αριθ. πρωτ. 44γ/8020/4408, η Διεύθυνση Λαϊκής Στέγης του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας εκδίδει απόφαση, σύμφωνα με την οποία εγκρίνεται η μεταφορά του χωριού κοντά στην Καστοριά και στο δρόμο που οδηγεί στο χωριό Μανιάκι.

Στο ΦΕΚ 139, τ. Δ' / 10.9.1964 δημοσιεύεται απόφαση, σύμφωνα με την οποία κηρύσσεται αναγκαστικά απαλλοτριωτέα έκταση 60.130 τ.μ. λόγω δημόσιας ωφέλειας, δηλ. για τη μεταφορά της Ζούζουλης.

Με την υπ. αριθ. 124/1964 απόφαση του προέδρου Πρωτοδικείου Καστοριάς Γ. Χρυσανθάκη επικυρώνεται η αποζημίωση στους δικαιούχους της απαλλοτρωθείσας περιοχής.

Το 1965 πραγματοποιείται από τον νομόρχη Καστοριάς Ι. Μαζαράκη-Αινιάνη η θεμελίωση του οικισμού της Νέας Ζούζουλης στον νέο χώρο. Την ίδια χρονική περίοδο αρχίζει η σταδιακή μεταφορά των 4/5 των κατοίκων στο νέο οικισμό της Ζούζουλης. Το 1/5 των κατοίκων μεταφέρεται και εγκαθίσταται δίπλα στο Τσοτύλι Κοζάνης.

Οι κάτοικοι επιδίδονται στην εκμάθηση της γουναρικής τέχνης και στην ανοικοδόμηση των νέων τους κατοικιών. Παράλληλα αναπτύσσουν μια έντονη πολιτιστική δραστηριότητα, καθώς ιδρύουν αρχικά τον Επιμορφωτικό Σύλλογο Ζουζουλιωτών και στη συνέχεια τον Αθλητικό, οργανώνουν χορούς και προβάλλουν με ποικίλες εκδηλώσεις τα παραδοσιακά ήθη και έθιμά τους.

Αλληπάλληλες αποφάσεις των υπουργείων Οικονομικών και Κοινωνικής Πρόνοιας (Υ 81/450/25.1.1968, Υ 276/906/18.3.1977 και 1978) ορίζουν αναγκαστική απαλλοτριώση και παραχώρηση προς επέκταση του οικισμού Νέας Ζούζουλης Καστοριάς εδαφική έκταση 300.000 τ.μ.

Η τοπική αυτοδιοίκηση λειτουργεί στο νέο οικισμό Ζούζουλης και εκτελεί έργα υποδομής (δρόμοι, ύδρευση, αποχέτευση, αποστραγγιστικά έργα, ηλεκτροδότηση, τηλεφωνική εγκατάσταση κ.λ.) με κονδύλια, που χορηγούνται από το Κράτος για τον σκοπό αυτό.

Με το ΦΕΚ 282, τ. Α' / 2.12.1968 δημοσιεύεται απόφαση για την ίδρυση μονοθέσιου Δημοτικού Σχολείου Νέας Ζούζουλης.

Στα ΦΕΚ 565, τ. Β' / 28.4.1976, ΦΕΚ 224, τ. Α' / 24.8.1981, ΦΕΚ 250 τ. Α' / 11.9.1981, δημοσιεύονται αποφάσεις για την ίδρυση Νηπιαγωγείου, Γυμνασίου και 2ου μονοθέσιου Νηπιαγωγείου Νέας Ζούζουλης αντίστοιχα.

Με παρόμοιες αποφάσεις αναγνωρίζεται Ενορία Αγίου Γεωργίου Νέας Ζούζουλης (αριθ. μελέτης του Τ.Υ.Δ. Καστοριάς 35/72/15.2.1972) και κατασκευάζεται γήπεδο και Πνευματικό Κέντρο.

SUMMARY

Christos H. Antoniou, The history of Zouzouli of Kastoria.

In this article we engage in a research in the historical course of the village Zouzouli of Kastoria from 1390 to 1981. Due to the lack of evidence about Zouzouli for the first years of the Turkish rule, the information is taken primarily from the general history of continental Greece and secondly from the oral tradition.

Most of the village's inhabitants, possibly founded in circa 1390, must have been exterminated by the revengeful force of the Turks after the end of the revolt of the bishop Dionysios the Skylosophos in 1611.

Those who survived must have either been victims of the plague in the middle of the 18C, or they must have abandoned the village because of the heavy taxes imposed by powerful bey for their protection from the Albanian brigands. The owner of the already deserted village, possibly Zoulfikiar bey Daout bey, arranged for its resettlement in 1793 of people working in his farm.

In the second part we examine in detail the participation of the villagers in the struggles of Greece for freedom, while in the third we mention the events that led to the desertion of the village because of the landslides, and the settling of the majority of its inhabitants in the nearby town of Kastoria and in Tsotili of Kozani.